

1. Ο παράγοντας «Παλαιστίνη» στις σχέσεις Τουρκίας και Ισραήλ

Το ζήτημα της Παλαιστίνης αποτέλεσε εξ αρχής πρόβλημα στις τουρκο-ισραηλινές σχέσεις. Απασχόλησε την Τουρκία ακόμη και πριν από την ίδια την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του κράτους του Ισραήλ, την έλευση του Ψυχρού Πολέμου.¹ Η περιοχή της Παλαιστίνης βρισκόταν υπό Οθωμανική κυριαρχία από το 1516 και ως το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, το 1918, για μια περίοδο, δηλαδή, διάρκειας 402 ετών. Εβραίοι μετανάστες, υπό διωγμό από την Τσαρική Ρωσία, άρχισαν να κατευθύνονται νότια προς τα σύνορα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το 1882. Η αντίδραση της τελευταίας ως προς την ενσωμάτωσή τους με την υπάρχουσα εβραϊκή μειονότητα υπήρξε άμεση, και έλαβε τη μορφή των αυστηρών περιορισμών στη μετανάστευση και στην απόκτηση εδαφών. Συγκεκριμένα, ο τότε Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β' εξέδωσε μια σειρά από φερμάνια από το 1885, με τα οποία απαγορευόταν σε αλλοδαπούς να αποκτούν ιδιοκτησίες στην Παλαιστίνη. Στόχος ήταν η αποφυγή δημιουργίας περαιτέρω εβραϊκών «εποικισμών». Επιπρόσθετα, από το 1890, επιτρεπόταν σε αλλοδαπούς εβραίους να επισκέπτονται την Παλαιστίνη για προσκύνημα για ένα διάστημα μέγιστης διάρκειας τριών μηνών, άνευ δυνατότητας πάντα αγοράς εδαφών. Ο Σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίτ Β' δεν επιθυμούσε την αύξηση των μη μουσουλμανικών μειονοτήτων, οι οποίες θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν το επωφελές – για τους Ευρωπαίους αλλοδαπούς – καθεστώς των διομολογήσεων.² Την εποχή εκείνη, είχε αρχίσει να διαμορφώνεται η άποψη μεταξύ των Οθωμανών ιθυνόντων ότι η εβραϊκή μετανάστευση με προορισμό την Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν καθοδηγούμενη από τις δυτικές δυνάμεις. Η οθωμανική ιθύνουσα τάξη θεώρησε ότι οι αποικιακές δυνάμεις, έχοντας εξαντλήσει τα προς ανακάλυψη εδάφη της υδρογείου ως τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, προχωρούσαν σε μια νέα τακτική αποικιοποίη-

¹ Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου χρονολογείται συνήθως στην περίοδο μεταξύ της αναγγελίας του Δόγματος Τρούμαν του 1947 και της ίδρυσης της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας του 1948.

² Οι διομολογήσεις ήταν διμερείς συμβάσεις φιλίας και εμπορίου, μέσω των οποίων ο Σουλτάνος παραχωρούσε εμπορικά προνόμια με αντάλλαγμα τη φιλία του εταίρου κράτους. Λόγω έλλειψης ωστόσο αμοιβαιότητας στην παροχή υπηρεσιών, καθίσταντο στην πράξη μονομερείς συμβάσεις εις βάρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Το καθεστώς τους καταργήθηκε με την επικύρωση της συνθήκης ειρήνης της Λωζάννης της 24^{ης} Ιουλίου του 1923, με την οποία έλαβε επίσημα τέλος ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος.

σης, με δούρειο ίππο τους Εβραίους μετανάστες.³ Η μετανάστευση παρά ταύτα συνεχίστηκε, σε σημείο που ο πληθυσμός εβραϊκής καταγωγής οργανώθηκε πολιτικά από το 1895 υπό την ηγεσία του Theodor Herzl. Ο Herzl ήταν δικηγόρος, δημοσιογράφος και συγγραφέας συγγραφικής καταγωγής, ο οποίος έκανε την εμφάνισή του στον πολιτικό εβραϊκό χώρο με το βιβλίο του «Der Judenstaat» (το εβραϊκό κράτος) το 1896. Η επαφή με τις αντισημιτικές τάσεις της εποχής, όπως αποκρυσταλλώνονται στην υπόθεση Άλφρεντ Ντρέιφους, τον οδήγησαν στη συγγραφή ενός έργου με θέμα το «εβραϊκό πρόβλημα».⁴ Η υπόθεση αυτή, λόγω της δημοσιότητας που έλαβε στον γαλλικό αλλά και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, αποτέλεσε σημείο-σταθμό στη δημιουργία της ιδέας της επιστροφής των Εβραίων στην περιοχή της Παλαιστίνης. Ο Theodor Herzl μάλιστα αναφέρει την υπόθεση ως το γεγονός που τον οδήγησε στη συγγραφή του «Der Judenstaat», στα Συνέδρια της Βασιλείας (1897-1902), αλλά και στη δημιουργία της Παγκόσμιας Σιωνιστικής Οργάνωσης. Πρότεινε ένα πρόγραμμα άμεσης πολιτικής δράσης, το οποίο θα ενεργοποιούσε την εβραϊκή διασπορά και θα οδηγούσε στην επιστροφή της στα πάτρια εδάφη (στη «Σιών») και στη δημιουργία μιας εστίας στην περιοχή της Παλαιστίνης. Έμπρακτο παράδειγμα των προσπαθειών του αποτέλεσε η διοργάνωση τον Αύγουστο του 1897 του Πρώτου Σιωνιστικού Συνεδρίου στη Βασιλεία της Ελβετίας. Προχώρησε σε προσπάθειες επαφής με τον Σουλτάνο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και τον Γουλιέλμο Β΄ της Γερμανικής Αυτοκρατορίας το 1898, προς επίτευξη του ανωτέρω σκοπού, οι οποίες όμως δεν απέφεραν αποτέλεσμα.⁵

³ Είναι γεγονός πως η άποψη της ολοκλήρωσης της ανακάλυψης των ανεξερεύνητων περιοχών του κόσμου και της νέας ισορροπίας δυνάμεων που προέκυπτε από αυτή, απασχολούσε τις ιθύνουσες ευρωπαϊκές τάξεις της εποχής. Αφού τα εδάφη είχαν ανακαλυφθεί και τα σύνορά τους είχαν οριστικοποιηθεί, ο αγώνας για επέκταση και για περαιτέρω εδραίωση της κυριαρχίας και της δύναμης του κάθε κράτους θα μετέφερε το πεδίο μάχης σε γνώριμα και κοντινά εδάφη. Οι ερευνητές της περιόδου του μεσοπολέμου ισχυρίστηκαν ότι αυτός ήταν άλλος ένας παράγοντας που οδήγησε στην έκρηξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Βλ. Σ. Θ. Λάσκαρης, *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης 1814-1914* (Αθήνα: Γεωργίου Π. Ξένου, 1936) και Α. Ι. Κοραντής, *Διπλωματική Ιστορία της Ευρώπης (1914-1945) Τόμος Α΄ Η Χωλαίνουσα Ειρήνη (1919-1933)* (Αθήνα: Ελεύθερη Σκέψη, 1996)

⁴ Η υπόθεση Ντρέιφους έλαβε χώρα στη Γαλλία τα έτη 1894 με 1906 και αφορούσε την καταδίκη του Λοχαγού Άλφρεντ Ντρέιφους, εβραϊκής καταγωγής, ο οποίος είχε στοχοποιηθεί και κατηγορηθεί για το έγκλημα της προδοσίας και της πώλησης στρατιωτικών μυστικών στη Γερμανική Αυτοκρατορία. Η υπόθεση έμεινε επίσης γνωστή λόγω της συμμετοχής του Γάλλου συγγραφέα Emile Zola και της επιστολής του με τίτλο «Κατηγορώ», η οποία στρεφόταν κατά της λανθασμένης αυτής απόφασης του Γαλλικού Επιτελείου Στρατού.

⁵ Yoram Mayorek, "Herzl and the Dreyfus Affair", *Journal of Israeli History*, 15:1 (1994), 83-89.

Βλ. επίσης Turkcaya Ataov, "The Palestine Question and Turkey", *International Conference on Turkish-Arab Relations: Past, Present and Future*, Άγκυρα (Ιούνιος 1979), 3.

Αλέξης Ηρακλείδης, *Η Αραβοϊσραηλινή αντιπαράθεση: Η προβληματική της ειρηνικής επίλυσης* (Αθήνα: Παπαζήση, 1991), 45.

Theodor Herzl, *The Jewish State* (Νέα Υόρκη: American Zionist Emergency Council, 1946).

Η επανάσταση του 1908 των Νεότουρκων έδωσε ελπίδες ως προς την αναβάθμιση της θέσης των μειονοτήτων και την προώθηση των διεκδικήσεων των Εβραίων στην Αυτοκρατορία, αλλά δεν έγιναν πραγματικότητα. Αντιθέτως, η μετανάστευση Εβραίων προς τα εδάφη της Παλαιστίνης είχε ήδη απαγορευτεί από το 1907 με διάταγμα του Μεγάλου Βεζίρη και κάθε προσπάθεια πολιτικής προσέγγισης από ευρωπαϊκής και εβραϊκής πλευράς αποδείχθηκε άκαρπη.⁶

Κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, η Οθωμανική Αυτοκρατορία απώλεσε την κυριαρχία στην Παλαιστίνη και απέσυρε τα στρατεύματά της το 1917. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία, ως γνωστόν, είχε συμμετάσχει στον πόλεμο στο πλευρό των Κεντρικών Δυνάμεων (της Αυστροουγγαρίας, της Γερμανικής Αυτοκρατορίας και της Βουλγαρίας) και έτσι βρέθηκε στο στρατόπεδο των ηττημένων. Οι βρετανικές δυνάμεις, κατέλαβαν την περιοχή της Παλαιστίνης, ενώ παράλληλα, το 1920, την κυριαρχία της διαλυμένης αυτοκρατορίας αντικατέστησε de facto το νεοσύστατο κοσμικό κράτος της Τουρκίας του Κεμάλ Ατατούρκ. Με την υπογραφή της συνθήκης της Λωζάννης στις 24 Ιουλίου του 1923, μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, της Ελλάδας και της Τουρκίας, η Οθωμανική Αυτοκρατορία διαλύθηκε de jure, με τη σημερινή Τουρκία να ορίζεται διάδοχο κράτος της. Ο διαμελισμός του οθωμανικού κράτους οδήγησε τις νικήτριες δυνάμεις του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου, δηλαδή της Entente (ή Συνεννόησης)⁷ και των συνασπισμένων με αυτή δυνάμεων, να διοικήσουν τα απολεσθέντα οθωμανικά εδάφη μέσω του καθεστώτος των εντολών.⁸

Η «Διακήρυξη Μπάλφουρ», δηλαδή η επιστολή του Υπουργού Εξωτερικών του Ηνωμένου Βασιλείου Άρθουρ Τζέιμς Μπάλφουρ προς τον Λόρδο Ρότσιλντ, τον τότε Πρόεδρο της Βρετανικής Σιωνιστικής Ομοσπονδίας, με ημερομηνία τη 2 Νοεμβρίου του 1917, με την οποία γινόταν γνωστή η στήριξη της Βρετανικής κυβέρνησης ως προς την ίδρυση μιας «εβραϊκής εθνικής εστίας» (Jewish home) στην περιοχή της Παλαιστίνης, ήταν απόρροια μιας προσπάθειας που ξεκίνησε στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, με σκοπό τη δημιουργία ενός εβραϊκού κράτους, προς αποφυγή επανάληψης περιστατικών όπως αυτό της υπόθεσης Ντρέιφους. Η προσπάθεια αυτή βαπτίστηκε πολιτικός σιωνισμός και είχε πλέον κερδίσει έδαφος στα πολιτικά δρώμενα όταν ξέσπασε ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος. Η συνεισφορά του Χαΐμ Βάιςμαν (μετέπειτα πρώτου Προέδρου του Ισραήλ) στην πολεμική βιομηχανία του Ηνωμένου Βασιλείου κατά τη διεξαγωγή του πολέμου, σε συνδυασμό με την ηγετική του θέση στο σιωνιστικό κίνημα, τον έφερε σε επαφή με τους βρε-

⁶ Elizabeth Picard, *La Nouvelle Dynamique Au Moyen Orient* (Παρίσι: L'Harmattan, 1993), 142-143.

⁷ Την οποία αποτελούσαν η Γαλλία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Τσαρική Ρωσία, αρχικά, με την Ιταλία και τις ΗΠΑ να αποτελούν συμμαχικά και συνασπισμένα κράτη, αντίστοιχα, στη συνέχεια.

⁸ Οι εντολές χωρίζονταν σε τρεις ομάδες: τα εδάφη της πρώτης ομάδας θα ήταν κράτη υπό τη διοίκηση της εντολοδόχου χώρας με μελλοντική αυτοδιαχείριση, τα εδάφη της δεύτερης ομάδας θα ήταν υπό την απευθείας διοίκηση της εντολοδόχου χώρας, ενώ τα εδάφη της τρίτης ομάδας θα ήταν υπό την αποκλειστική διοίκηση της εντολοδόχου χώρας και θα θεωρούνταν αναπόσπαστα μέρη της επικράτειας τους.

τανικούς ιθύνοντες, και ιδιαίτερα με τον Μπάλφουρ και τον τότε Βρετανό Πρωθυπουργό Ντέβιντ Λόιντ Τζορτζ.⁹ Ορισμένες αρχές της επιστολής Μπάλφουρ (για την περιοχή της Παλαιστίνης) ενσωματώθηκαν στη Συνθήκη των Σεβρών της 10 Αυγούστου του 1920 (η οποία δεν τέθηκε σε ισχύ) και σε μικρότερο βαθμό στη Συνθήκη της Λωζάννης της 24 Ιουλίου του 1923. Αποτέλεσε τη δικαιολογητική βάση πάνω στην οποία το Ηνωμένο Βασίλειο απέκτησε το διοικητικό έλεγχο της Παλαιστίνης υπό το καθεστώς της εντολής από την Κοινωνία των Εθνών. Από βρετανικής πλευράς, προβάλλετο σοβαρό επιχείρημα υπέρ της προώθησης των συμφερόντων ενός λαού με δυτικές αντιλήψεις, ο οποίος θα ήταν ευγνώμων προς τη Βρετανική Αυτοκρατορία, αλλά και θα προφύλασσε το δρόμο προς τις Ινδίες. Την εποχή της Διακήρυξης Μπάλφουρ, η εβραϊκή κοινότητα αποτελούσε μόλις το 8,3% του πληθυσμού της τουρκικής επαρχίας της Παλαιστίνης. Κατά συνέπεια, μια ενδεχόμενη αύξηση του πληθυσμού μέσω της εβραϊκής διασποράς, θα δημιουργούσε στην περιοχή των πρώην οθωμανικών εδαφών έναν σύμμαχο στη Βρετανική Αυτοκρατορία, ο οποίος και θα ήταν σε θέση να στηρίξει τις ιμπεριαλιστικές τις προσδοκίες.¹⁰

Από την πλευρά τους, οι Άραβες των εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είχαν εξεγερθεί υπό την ηγεσία του Μεγάλου Σαρίφη της Χετζάζης Χουσσείν Ίμπν Αλί, τον Ιούνιο του 1916, και είχαν ταχθεί στο πλευρό των δυνάμεων της Συνεννόησης. Στις δυνάμεις τους συμμετείχαν ειδικοί στρατιωτικοί σύμβουλοι του Ηνωμένου Βασιλείου. Ως εκ τούτου, είχαν δοθεί γραπτές (μέσω επιστολών) αλλά αόριστες υποσχέσεις μεταξύ του Χουσσείν Ίμπν Αλί και του Βρετανού ύπατου αρμοστή της Αιγύπτου, Χένρι Μακ Μάχον, για την προώθηση της ανεξαρτησίας τους και την ίδρυση αραβικού κράτους μετά το πέρας του πολέμου και της διάλυσης της «Μεγάλης Ασθενούς».¹¹ Είχε δημιουργηθεί η πεποίθηση ότι θα ιδρυόταν ένα μεγάλο αραβικό κράτος που θα περιλάμβανε τη Συρία, την Αραβία και τη Μεσοποταμία, εξαιρώντας μερικές περιοχές δυτικά της Δαμασκού. Ως προς την περίπτωση της περιοχής της Παλαιστίνης, η συμπερίληψή της αποτέλεσε σημείο τριβής μεταξύ των Αράβων εταίρων και του Ηνωμένου Βασιλείου και

⁹ Ο Χαΐμ Βάισμαν ήταν βιοχημικός και θεωρείται ο πατέρας της βακτηριακής ζύμωσης. Η έρευνά του οδήγησε στην παραγωγή Acetone, το οποίο αποτέλεσε το βασικό υλικό στην κατασκευή εκρηκτικών πυραύλων, η χρήση των οποίων ήταν κείρας σημασίας στη διεξαγωγή των εχθροπραξιών μεταξύ του Ηνωμένου Βασιλείου και της Γερμανικής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Οι διασυνδέσεις που ανέπτυξε, χάρη στην προσφορά του, στους βρετανικούς ιθύνοντες κύκλους διαδραμάτισαν πρωτεύοντα ρόλο στην προώθηση και υλοποίηση των Σιωνιστικών ελπίδων. Διετέλεσε στη συνέχεια, από το 1949 έως το 1952, ο πρώτος Πρόεδρος του κράτους του Ισραήλ.

¹⁰ John Quigley, "Britain's Secret Re-Assessment of the Balfour Declaration. The Perfidy of Albion", *Journal of the History of International Law*, 13:2 (2011).

Βλ. επίσης Ηρακλειδης, *Η Αραβοϊσραηλινή αντιπαράθεση: Η προβληματική της ειρηνικής επίλυσης*, ό.π., 24.

¹¹ Με αυτόν τον όρο αναφερόταν ο Τσάρος Νικόλαος Α' στην Οθωμανική Αυτοκρατορία το 19^ο αιώνα.

κατά συνέπεια οι αναφορές σε αυτή, στο πλαίσιο της ανταλλαγής επιστολών μεταξύ του Χουσσείν Ίμπν Αλί και του Χένρι Μακ Μάχον, είχαν αόριστο χαρακτήρα.¹² Παρά ταύτα, οι υποσχέσεις αυτές αποτέλεσαν κενό γράμμα όταν έφτασε η ώρα της σύνταξης και μετέπειτα της σύναψης των συνθηκών ειρήνης του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Ωστόσο, είναι γεγονός πως της αθέτησης των υποσχέσεων αυτών είχε προηγηθεί η μυστική Συμφωνία Sikes – Picot τον Μάιο του 1916, μεταξύ Ηνωμένου Βασιλείου και Γαλλίας, στο πλαίσιο της οποίας ρυθμιζονταν οι εδαφικές διεκδικήσεις των δύο μερών στη Μέση Ανατολή μετά το τέλος των εχθροπραξιών. Η συμφωνία αυτή έπαψε να ισχύει, μετά τη σφοδρή αντίδραση της Ιταλίας, καθώς είχε συναφθεί χωρίς αυτή.¹³ Η συμφωνία Sikes – Picot καταδεικνύει την πρόθεση κατευνασμού των διεκδικήσεων της Ιταλίας από τις δυνάμεις της Συνεννόησης με την προτίμηση εφαρμογής του καθεστώτος των εντολών, αντί του αρχικού σχεδίου της άμεσης ενσωμάτωσης των περιοχών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο, με βάση τις συμφωνίες συμμετοχής της Ιταλίας, του 1915 και του 1917, στον πόλεμο στο πλευρό τους, όφειλαν να προχωρήσουν σε διαμοιρασμό των οθωμανικών εδαφών υπό ίσους όρους. Με αυτό τον τρόπο, οι δύο δυνάμεις απέφευγαν να αποδώσουν αυτούσια στην Ιταλία τα εδάφη που διεκδικούσε. Τα παραπάνω, φυσικά, εις βάρος των αραβικών διεκδικήσεων, αλλά και της ανεξαρτησίας της Παλαιστίνης.¹⁴

Η Παλαιστίνη αποτέλεσε μέρος της πρώτης ομάδας του καθεστώτος των εντολών, με εντολοδόχο το Ηνωμένο Βασίλειο. Με βάση τις συνθήκες και υπό την εποπτεία της Κοινωνίας των Εθνών, το Βρετανικό κράτος θα αποφάσιζε για το χρόνο κατά τον οποίο η περιοχή θα αποκτούσε την ικανότητα για αυτοδιαχείριση. Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την εφαρμογή της «Διακήρυξης Μπάλφουρ» οδήγησε σταδιακά στη μετανάστευση εκατοντάδων χιλιάδων Εβραίων προς την περιοχή της Παλαιστίνης, αλλά και τη διευκόλυνση αυτών στην αγορά κατοικιών και στη διεξόδυση κεφαλαίου από τον Βρετανό ύπατο αρμοστή. Το αποτέλεσμα ήταν ότι οι Άραβες θεώρησαν ότι οι θυσίες τους στον πόλεμο αποδείχθηκαν άκαρπες, ενώ από την πλευρά της, η Δύση αποπλήρωνε τις υποσχέσεις της προς τους Εβραίους με αραβικό αίμα. Η ίδια αντίληψη υπερίσχυσε, αλλά σε σαφώς εντονότερο βαθμό καθώς συνοδευόταν από ένα αίσθημα ευθύνης από τη Δύση, μετά το ολοκαύτωμα και το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Η τουρκική εθνικιστική πολιτική κατεύθυνση που χαρακτήρισε τις επόμενες δεκαετίες μετά την ίδρυση του κεμαλικού κράτους της Τουρκίας, δεν επέτρεψε στην εγχώρια εβραϊκή κοινότητα να αναπτυχθεί ανοιχτά. Ως προς τις σχέσεις με τους Άραβες, είχε θεωρηθεί από τους Τούρκους ιθύνοντες ότι «είχαν μαχαιρώσει το

¹² Ηρακλείδης, *Η Αραβοϊσραηλινή αντιπαράθεση: Η προβληματική της ειρηνικής επίλυσης*, ό.π., 25.

¹³ Η Ιταλία άλλαξε στρατόπεδο το 1915 και τάχθηκε στο πλευρό της Συνεννόησης.

¹⁴ Philip Robbins, *Turkey and the Middle East* (Νέα Υόρκη: Royal Institute of International Affairs, 1991), 19.

τουρκικό έθνος πίσωπλάτα»¹⁵. Παρά το γεγονός ότι οι σχέσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τους Άραβες είχαν οξυνθεί λόγω της Αραβικής Εξέγερσης του 1916, αλλά και λόγω των μεταρρυθμίσεων δυτικού τύπου του Κεμάλ Ατατούρκ, η εβραϊκή κοινότητα, η οποία αριθμούσε περί τα 80.000 άτομα στην Τουρκία, οργανώθηκε παρασκηνιακά και αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα σημεία αναφοράς, μέσω των οποίων Εβραίοι πρόσφυγες μετανάστευαν προς την Παλαιστίνη. Σε αυτό το διάστημα, οι τουρκικές κυβερνήσεις τήρησαν ουδέτερη στάση και κράτησαν ίσες αποστάσεις μεταξύ των αραβικών και των εβραϊκών διεκδικήσεων ως προς την περιοχή της Παλαιστίνης.¹⁶

Όταν το Νοέμβριο του 1947, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών κλήθηκε να εκφραστεί σχετικά με το σχέδιο διχοτόμησης της Παλαιστίνης, η Τουρκία τάχθηκε στο πλευρό των Αράβων, δηλαδή κατά της διχοτόμησης. Επιγραμματικά, το σχέδιο αυτό δημιουργούσε δύο κράτη, ένα αραβικό και ένα εβραϊκό, ενώ η Ιερουσαλήμ και η περιοχή της, ως *corpus separatum*, θα ήταν μια ανεξάρτητη οντότητα με διεθνή διακυβέρνηση υπό την εποπτεία του ΟΗΕ. Το σχέδιο διχοτόμησης δεν εφαρμόστηκε ποτέ, καθώς, από τη μια πλευρά, οι Άραβες το απέρριψαν και στη συνέχεια το Ισραήλ αυτοανακηρύχθηκε ανεξάρτητο το Μάιο του 1948, με την Τουρκία να το αναγνωρίζει μετά τις ΗΠΑ, τη Γαλλία και το Ηνωμένο Βασίλειο. Η πράξη αυτή εκ μέρους της Τουρκίας αποσκοπούσε στην αγκυροβόληση της χώρας στο Δυτικό ψυχροπολεμικό στρατόπεδο, επιθυμία, η οποία έγινε πραγματικότητα με την είσοδό της στο ΝΑΤΟ το 1952. Από την πλευρά της, η ανταπόκριση της Σοβιετικής Ένωσης στην αυτοανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Ισραήλ ήταν άμεση, ενώ είχε μάλιστα προηγηθεί η στήριξη υπέρ του σχεδίου των Ηνωμένων Εθνών της τριχοτόμησης της Παλαιστίνης από την Σοβιετική Ένωση και τα κράτη του σοβιετικού μπλοκ. Κατά τη διάρκεια του πρώτου αραβο-ισραηλινού πολέμου, το Ισραήλ είχε την πρωτοφανή, για την εποχή, στήριξη, συγχρόνως, και των ΗΠΑ αλλά και της Σοβιετικής Ένωσης. Έτσι το Μάιο του 1948, η Σοβιετική Ένωση αναγνώρισε *de jure* το Ισραήλ. Η σοβιετική στρατηγική επιθυμούσε ένα κράτος του Ισραήλ το οποίο θα ήταν σοσιαλιστικό και μη ευθυγραμμισμένο με το Δυτικό κόσμο. Οι σχέσεις του Τελ Αβίβ με τη Μόσχα θα μπορούσαν να εξηγηθούν υπό το πρίσμα των ιδεών του Theodor Herzl. Ο τελευταίος υποστήριζε ότι ένα εβραϊκό κράτος στην περιοχή της Παλαιστίνης θα έπρεπε να συνάψει σχέσεις με την μεγάλη δύναμη της εποχής, η οποία όμως δεν θα έπρεπε να ευρίσκεται στην ίδια την περιοχή, δηλαδή της Μέσης Ανατολής. Το 1948, μόνο δύο κράτη εμπεριείχαν τα δύο αυτά στοιχεία και στήριζαν παράλληλα και την ανεξαρτησία του Ισραήλ: οι ΗΠΑ και η Σοβιετική Ένωση. Ο πρωθυπουργός του Ισραήλ και «πατέρας του έθνους» Ντέβιντ Μπεν Γκουριόν είχε τοποθετηθεί υπέρ του να αφεθούν όλες οι πόρτες ανοικτές από πλευράς του Ισραήλ. Εντούτοις, παρά τους καλούς οiwονούς, υπό τους οποίους καλλιεργήθηκαν οι σχέσεις μεταξύ

¹⁵ Robbins, *Turkey and the Middle East*, ό.π., 19.

¹⁶ Robbins, *Turkey and the Middle East*, ό.π., 67.

του Ισραήλ και της Σοβιετικής Ένωσης, ο δεύτερος αραβο-ισραηλινός πόλεμος του 1956, με την Σοβιετική Ένωση να προμηθεύει με στρατιωτικό εξοπλισμό την Αίγυπτο μέσω της Τσεχοσλοβακίας και τις ΗΠΑ να συμφωνούν με την Σοβιετική Ένωση στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών ως προς τη διευθέτηση του ζητήματος, πάγωσε τις σχέσεις μεταξύ του Τελ Αβίβ και της Μόσχας. Τα ανωτέρω, σε συνδυασμό με το ενδιαφέρον της Σοβιετικής Ένωσης για καλλιέργεια των σχέσεων με τις υπόλοιπες χώρες του αραβικού κόσμου οδήγησαν, το 1967, στην υποβάθμιση των διπλωματικών σχέσεων των δύο κρατών. Το Ισραήλ, από την πλευρά του, είχε πλέον επιλέξει το στρατόπεδο των ΗΠΑ, ενώ οι βλέψεις του περί ουδετερότητας έπαψαν να ισχύουν. Οι διπλωματικές σχέσεις Ισραήλ – Σοβιετικής Ένωσης αναβαθμίστηκαν εκ νέου σε πρεσβευτικό επίπεδο μόλις το 1991, λίγο μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.¹⁷

Η κρίση του Σουέζ του 1956 και ο τρίτος αραβο-ισραηλινός πόλεμος του Ιουνίου του 1967, ώθησαν την Τουρκία να περιορίσει τις επαφές της με το Ισραήλ και να καταδικάσει μαζί με την πλειονότητα της διεθνούς κοινότητας, την ισραηλινή παράνομη κατοχή των εδαφών του Γκολάν, του Σινά, της Υπεριορδανίας και της Λωρίδας της Γάζας. Η Τουρκία, μάλιστα, «είχε κατηγορήσει το Ισραήλ ως τη μεγαλύτερη απειλή στην ειρήνη και στην τάξη στη Μέση Ανατολή».¹⁸ Θα τονίσουμε, σε αυτό το σημείο, το συμβάν της 21^{ης} Αυγούστου του 1969, όταν φωτιά ξέσπασε στο ιερό μουσουλμανικό τέμενος Αλ-Ακσά στην Ιερουσαλήμ.¹⁹ Η ευθύνη αποδόθηκε στον Αυστραλό ταξιδιώτη Michael Rohan, ο οποίος δεν είχε σώας τας φρένας.²⁰ Ωστόσο, διέρρευσε, στη συνέχεια, ότι ασπαζόταν ακραίες θρησκευτικές εβραϊκές απόψεις. Παρά το γεγονός ότι δεν βρέθηκαν αδιαμφισβήτητα στοιχεία ως προς την εμπλοκή ακραίων εβραϊκών οργανώσεων, το συμβάν καταδικάστηκε από την πλειονότητα του αραβικού κόσμου, αλλά και από την Τουρκία. Το συμβάν αποτελεί μέχρι και σήμερα για τον ακραίο μουσουλμανικό πληθυσμό σημείο αναφοράς ως προς την ισραηλινή προσπάθεια «εβραιοποίησης» της Παλαιστίνης.²¹ Το 1979, η Τουρκία αναγνώρισε την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) του Γιάσερ Αραφάτ (ως μοναδική και επίσημη εκπρόσωπο του Παλαιστινιακού λαού), επέτρεψε το άνοιγμα γραφείου της ΟΑΠ στην Άγκυρα και προώθησε την πρόταση δημιουργίας ενός Παλαιστινιακού κράτους στα κατεχόμενα εδάφη. Η θέση της Τουρκίας ως προς το Παλαιστινιακό κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, δεν ήταν σταθερή και ταλαντευόταν μεταξύ της καταδικαστικής και της ουδέτερης στάσης. Η υιοθέτηση της πρώτης στάσης ή της δεύτερης υπόκειται στις διεθνείς οικονομικές συγκυρίες της εποχής, στις πολιτι-

¹⁷ Avi Shlaim, “Israel between East and West”, *International Journal of Middle Eastern Studies*, 36:4 (Νοέμβριος 2004), 657-673.

¹⁸ Robbins, *Turkey and the Middle East*, ό.π., 77.

¹⁹ Το τέμενος Αλ-Ακσά είναι ο τρίτος ιερός τόπος για το Ισλάμ και βρίσκεται στην παλαιά πόλη της Ιερουσαλήμ.

²⁰ Time, “The Burning of Al Aqsa” (29/8/1969).

²¹ Daniel Pipes, “Who Set Fire to Al-Aqsa Mosque in 1969?”, *Danielpipes.org* (21/8/2010).

κές εξελίξεις, στο σοβιετικό φόβο αλλά και στον ακραίο ή όχι χαρακτήρα των εκάστοτε ισραηλινών ενεργειών. Είναι γεγονός πως σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως αυτή των κατεχομένων του 1967, η Τουρκία δεν μπορούσε παρά να καταδικάσει το τετελεσμένο γεγονός. Το ίδιο συνέβη, για παράδειγμα, και το 1980 όταν το Ισραήλ ανακήρυξε προκλητικά την Ιερουσαλήμ πρωτεύουσά του, παρά τις δι-αμαρτυρίες της διεθνούς κοινότητας. Αντιθέτως, στα τέλη της δεκαετίας του 1980, με την έναρξη των συνομιλιών για τη διαδικασία επίλυσης του Παλαιστινιακού ζητήματος, η στάση της Τουρκίας ως προς τις σχέσεις της με το Ισραήλ κατέστη διαφανέστερη και ευνοϊκώς διακείμενη προς τις πολιτικές προτάσεις διευθέτησης του Τελ Αβίβ.²²

Τέσσερις δεκαετίες μετά την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Ισραήλ, το 1988, η Τουρκία αναγνωρίζει το κράτος της Παλαιστίνης – αυτοανακηρυχθέν στο εξωτερικό από το Παλαιστινιακό Εθνικό Συμβούλιο στο Αλγέρι – και καθίσταται το ενδέκατο κράτος, αλλά και το πρώτο προερχόμενο από το δυτικό στρατόπεδο, που προχωρεί σε αυτήν την κίνηση. Αργότερα, μετά τις συνομιλίες του Όσλο του 1993, η οντότητα μετονομάζεται σε Παλαιστινιακή Αρχή. Η χρονική συγκυρία, η οποία επιτρέπει στην Τουρκία να λάβει ενεργότερο ρόλο στη συζήτηση για το Παλαιστινιακό, αλλά συγχρόνως και να εντατικοποιήσει τις σχέσεις της με το Ισραήλ, εντοπίζεται στην περίοδο κατά την οποία εκπρόσωποι των Αράβων αποδέχονται να συναντήσουν δημόσια τους ισραηλινούς ομολόγους τους.²³ Έτσι, η Τουρκία παύει να φέρει το βάρος του «μαύρου πρόβατος» λόγω της επαφής της με το Ισραήλ, ενώ το Παλαιστινιακό ζήτημα διαχωρίζεται από τις διμερείς τους σχέσεις, τουλάχιστον ως τα τέλη της δεκαετίας του 2000. Εξάλλου, «θεωρείται γενικά από την μετριοπαθή ηγεσία της Οργάνωσης για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης ότι αποτελεί πλεονέκτημα για τρίτα κράτη να διατηρούν εγκάρδιες σχέσεις με το Ισραήλ, εάν αυτές χρησιμοποιούνται με σκοπό τη διαπραγμάτευση για μια επίσημη συμφωνία ειρήνης με βάση την απόφαση 242 των ΗΕ».²⁴ Ακολούθως, οι σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και της ΟΑΠ έγιναν φιλικότερες μετά το 1988, με την Άγκυρα να στηρίζει την ίδρυση ενός πρόσθετου κοσμικού κράτους στην περιοχή και να προωθεί τα δικαιώματα του Παλαιστινιακού πληθυσμού. Η ΟΑΠ, από τη σκοπιά της, θεώρησε την Άγκυρα, ως έναν από τους στενότερους συμμάχους της στην επίλυση του Παλαιστινιακού ζητήματος και επικρότησε την προσέγγισή της με τον αραβικό κόσμο.²⁵

²² Robbins, *Turkey and the Middle East*, ό.π., 76-79.

²³ Picard, *La Nouvelle Dynamique Au Moyen Orient*, ό.π., 149-150.

²⁴ Στο Robbins, *Turkey and the Middle East*, ό.π., 83.

²⁵ Carol A. Stevens, "Turkey & Palestine: Both Middle Eastern Secular Democracies", *Washington Report on Middle East Affairs* (Μάρτιος 1989), 17.

Βλ. επίσης Robbins, *Turkey and the Middle East*, ό.π., 80-83.